

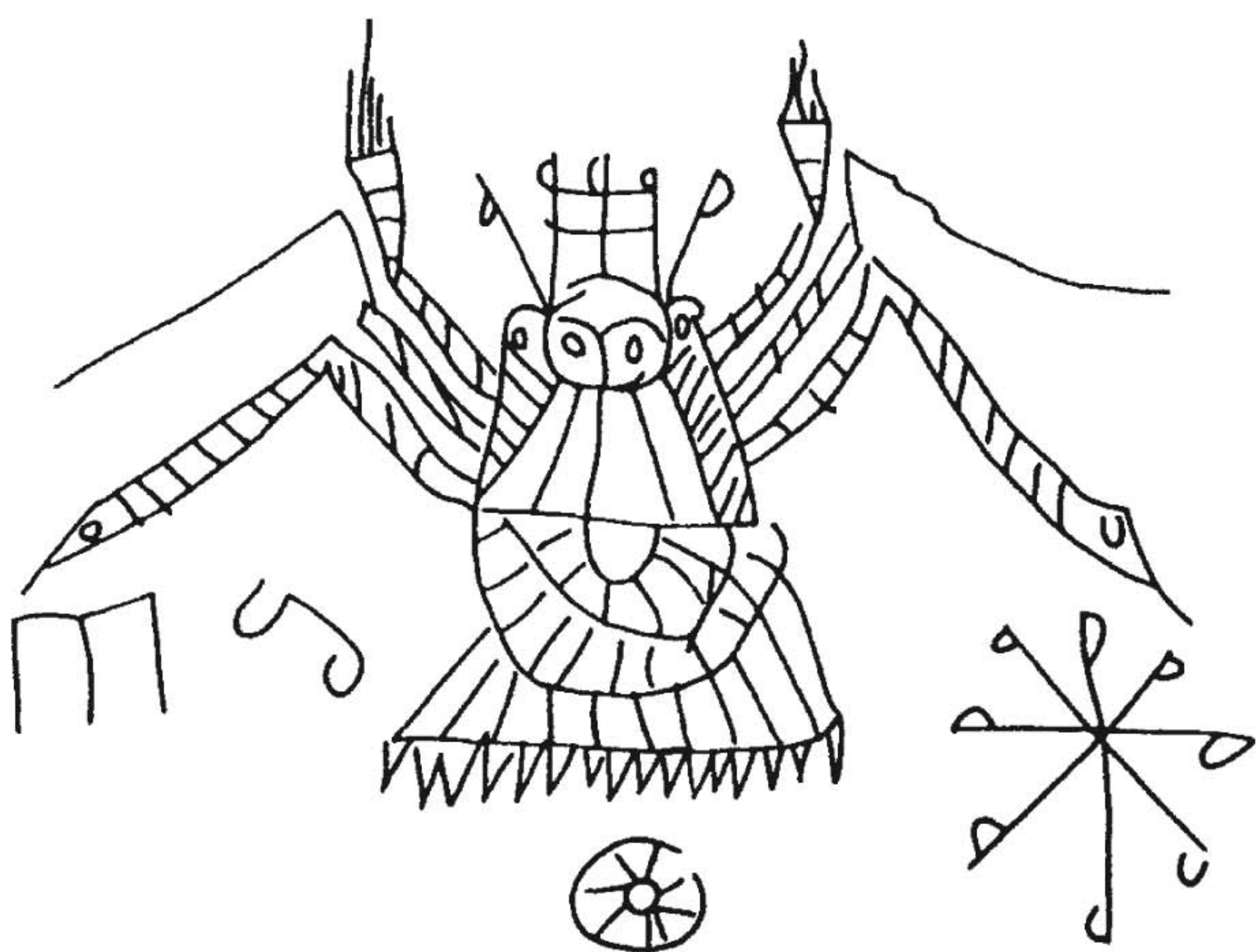
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ.
ΕΥΡΩΠΗ, ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.

**Μάγοι, ξόρκια και φυλακτά.
Η μαγεία στον αρχαίο
και χριστιανικό κόσμο.**

**«Δεσμοί μαγείας»
στην Αρχαία Αγορά**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
Α' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Εικόνα 1: Εγχάρακτη απεικόνιση της τριπρόσωπης Εκάτης στον κατάδεσμο IL 493.

Η μαγεία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο εξέφραζε τη μακραίωνη προσπάθεια του ανθρώπου να υπερβεί τις φυσικές του δυνατότητες με τη συνδρομή θεοτήτων, δαιμόνων, πνευμάτων ή άλλων υπερφυσικών δυνάμεων, προκειμένου να επέμβει σε καταστάσεις της ζωής επ' ωφελεία του και να χειραγωγήσει τις δυνάμεις που τον περιέβαλλαν. Οι άνθρωποι ζητούσαν τη θεϊκή παρέμβαση σε θέματα ερωτικών σχέσεων, υγείας, σε επαγγελματικές και δικαστικές διενέξεις, ακόμα και για να επέμβουν στα αποτελέσματα θεατρικών και αθλητικών αγώνων.

Εικόνα 2: Παράσταση τροχού από ερυθρόμορφη κύλικα (6^{ος} -5^{ος} αι. π.Χ.)

Η μαγεία διακρινόταν σε λευκή και μαύρη, ανάλογα με τα κίνητρα που προκαλούσαν την επίκλησή της. Εκφραζόταν με μαγικές τελετές, κατά τις οποίες γινόταν χρήση του λόγου, χειρονομιών και αντικειμένων φορτισμένων με υπερφυσικές ιδιότητες.

Εικόνα 3: Μαρμάρινη κεφαλή τριπρόσωπης
Εκάτης (1^{ος} αι. π.Χ.)

Στην άσκηση της «μαύρης» ή «βλαπτικής» ή «ενεργητικής» ή «αρνητικής» μαγείας χρησιμοποιούνταν οι **κατάδεσμοι**, τα **ξόρκια** και τα **καταδεσμικά ειδώλια** (καταπασσαλεύσεις), που είχαν στόχο να βλάψουν τον εχθρό.

Οι καταπασσαλεύσεις ήταν συνήθως κηρόπλαστα ή μολύβδινα ομοιώματα του θύματος, τα οποία οι μάγοι κατέδεναν με μολύβδινα δεσμά, κατατρυπούσαν με καρφιά και κατάχωναν σε τάφους, με σκοπό να προξενήσουν βλάβη.

Στο χώρο της «λευκής» ή «παθητικής» μαγείας (εξορκισμός, βασκανία), η οποία ασκείτο για την εξουδετέρωση μαγικών επιθέσεων, ανήκαν τα **φυλακτήρια** (φυλακτά) που υπόσχονταν δύναμη, νίκη, υγεία, **οι προστατευτικοί σφραγιδόλιθοι** που έφερναν τύχη, αλλά και **αντικείμενα της καθημερινής ζωής** που με την προσθήκη κάποιου συμβόλου έπαιρναν μιαν άλλη διάσταση και λειτουργούσαν αποτρεπτικά για το κακό (αποτροπαϊκά).

Η μελέτη της μαγείας αποτελεί ένα σημαντικό και συνάμα συναρπαστικό τομέα των επιστημών της Θρησκειολογίας και της Κοινωνιολογίας.

Εικόνα 4: Δαιμονική μορφή στον σφραγιδόλιθο J 3.
(Σχεδ. απόδοση Ρ. Χριστοδουλοπούλου).

ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

Οι **κατάδεσμοι** ήταν πινακίδες από μολύβδο, υλικό που συνδεόταν με το θεό Κρόνο, με χαραγμένα κείμενα μαγείας, τα οποία επικαλούνταν υπερφυσικές δυνάμεις χθόνιων θεοτήτων και νεκρικών δαιμόνων, με σκοπό να βλάψουν τον εχθρό. Τους καταδέσμους έγραφε ένας ειδικός σε θέματα μαγείας (*μάγος* ή *αγύρτης* ή *γόςης*) και τους κατέθετε στο πλαίσιο μιας μαγικής τελετής, συνήθως μέσα σε τάφο «αώρου ή βιαιοθανάτου» νεκρού, σε πηγάδι, σε ιερό χθόνιας θεότητας, σε υπόγειο χώρο ύδατος (π.χ. δεξαμενή, αγωγό, κρήνη, πηγή, λουτρό κ.ά.) ή ακόμη και στο κατώφλι του εχθρού. Οι καταδεσμικές πινακίδες, πριν κατατεθούν, τυλίγονταν σε σχήμα κυλίνδρου και συχνά καρφώνονταν με σιδερένια καρφιά.

Η δύναμη της κατάδεσης καταλυόταν μόνο με την τελετουργική καταστροφή του καταδεσμικού μέσου από ειδικούς (*αναλύταις* ή *ονειροκρίτες*).

Το καταδεσμικό κείμενο, όπως εξελίχθηκε στη ρωμαϊκή περίοδο, ακολουθούσε ένα συνηθισμένο τυπικό. Ξεκινούσε με το λόγο, την επίκληση στις καταχθόνιες δυνάμεις, στις οποίες *κατατίθετο* ο κατάδεσμος, ώστε αυτές να συνδράμουν στην «ες αεί» παραμονή του πινακιδίου «εν κρυπτώ», που ήταν βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητά του. Επίσης, καλούνταν οι ισχυροί νεκροί (*νεκυοδαίμονες*) να συνδράμουν στη μεταφορά του κειμένου στον άλλο κόσμο. Καταλληλότερος «χθόνιος αγγελιαφόρος» θεωρείτο ο *άωρος ή βιαιοθάνατος νεκρός*, δηλαδή αυτός που πέθανε σε μικρή ηλικία ή με βίαιο τρόπο.

Το καταδεσμικό κείμενο ολοκληρωνόταν με την *εξαίτησιν*, την τελική προσευχή προς τη βασική θεότητα, τον Ήλιο, την Εκάτη κ.ά, με την οποία εξασφαλιζόταν η επιτυχία της ιεροπραξίας. Επιπλέον, η προσευχή εγγυόταν ότι ο δαίμων θα πλησίαζε το μάγο χωρίς οργή. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία η θεά Εκάτη, που καταγόταν από την Καρία, ήταν η κύρια προστάτιδα της μαγικής τέχνης και των ατόμων που την ασκούσαν. Ήταν εγγονή του Ήλιου, μητέρα της Κίρκης και της Μήδειας. Στις δύο μάγισσες κόρες της μετέφερε τις γνώσεις της για τη *φαρμακεία*, δηλαδή για τα δηλητήρια και τις ιδιότητες των ριζών.

Το κείμενο του καταδέσμου «διανθιζόταν» με **μαγικές λέξεις** (*voces magicae*) και συχνά συνοδευόταν από σχέδια **μαγικών συμβόλων**, π.χ. ενός τροχού, του γράμματος Ε, κατά το πρότυπο των μαγικών παπύρων. Ο τροχός ήταν ένα από τα πιο συνηθισμένα **όργανα μαγείας** που χρησιμοποιόταν στις μαγικές ιεροπραξίες, συμπεριλαμβανομένης και της κατάδεσης (**εικ. 2**).

Στην Αρχαία Αγορά των Αθηνών βρέθηκε αξιόλογος αριθμός καταδέσμων που χρονολογούνται από τον 5^ο αι. π.Χ. έως τον 5^ο αι. μ.Χ. Προέρχονται κατά κύριο λόγο από το εσωτερικό πηγαδιών και περιέχουν καταδέσεις αντιδίκων (δικανικοί), ερωτικών συντρόφων (ερωτικοί), επαγγελματικών αντιπάλων, κλεφτών, συκοφαντών, αθλητικών αντιπάλων (αγωνιστικοί).

Εικόνα 5: Μολύβδινος κατάδεσμος (1^{ος}-2^{ος} αι. μ.Χ.)

Ο κατάδεσμος με αρ. ευρ. IL 493 (εικ. 5) βρέθηκε σε ένα πηγάδι στον Αγοραίο Κολωνό και χρονολογείται στον 1^ο ή 2^ο αι. μ.Χ. Η κατάδεση προέρχεται από ένα θύμα κλοπής από το οποίο αφαίρεσαν – μεταξύ άλλων - τρία στρώματα, σύνεργα, λευκά χώματα, λιναρόλαδο, μαστίχη, πιπέρι κ.ά. Ο θιγόμενος ξεκινάει λέγοντας ότι κίνητρό του είναι η δικαιοσύνη και όχι το κακό. Στο λόγο του καταθέτει τους άγνωστους κλέπτες της περιουσίας του στον Πλούτωνα, στις Μοίρες, στην Περσεφόνη, στις Ερινύες, στην Εκάτη ερπειοφάγο, στη Δήμητρα και Κόρη, στον Ερμή. Επίσης, καταθέτει εκείνους που γνωρίζουν για την κλοπή και το αρνούνται, καθώς και τους αποδέκτες των κλοπιμαίων.

Η τελική προσευχή απευθύνεται στη δέσποινα Εκάτη, η οποία προσφωνείται με πλήθος χθόνιων ιδιοτήτων της (*ουρανία, καταχθονία, τριοδίτις, τρίμορφη, μονοπρόσωπη*), από την οποία ο ενδιαφερόμενος ζητά να μεσολαβήσει, ως κορυφαία θεά της μαγείας, ξεριζώνοντας τις καρδιές των κλεπτών και επιφέροντάς τους πλήθος συμφορών. Ανάμεσα στις λέξεις ο συντάκτης σχεδίασε αμελώς την τρίμορφη θεά Εκάτη με έξι χέρια και από κάτω μαγικά σύμβολα (τροχό, «γράμμα Ε» κ.ά.) (**εικ. 1**).

Εικόνα 6: Μολύβδινος κατάδεσμος (3^{ος} αι. μ.Χ.)

Οι κατάδεσμοι με αρ. ευρ. IL 948+949 και IL 952 (εικ. 6, 7) προέρχονται από πηγάδι στη Βιοτεχνική Περιοχή στα νοτιοδυτικά της Αρχαίας Αγοράς, χρονολογούνται στη Ρωμαϊκή περίοδο (1^{ος} -3^{ος} αι. μ.Χ.) και αναφέρονται σε μια γυναίκα με το όνομα Ιουλιανή. Με την πρώτη ματιά φαίνεται πως ανήκουν και οι δύο στην κατηγορία των ερωτικών καταδέσμων. Ωστόσο, δεν αποκλείεται η κατάδεση να προέρχεται από επαγγελματικό αντίπαλο της γυναίκας, καθώς η Ιουλιανή παρουσίαζε ερωτική ελευθεριάζουσα δράση *ις το εργαστήριον* της.

Στον κατάδεσμο IL 948+949 δύο άντρες, ονομαζόμενοι Λεωσθένης και Πείος, παραδίδονται στην επικαλούμενη θεότητα με σκοπό το πάγωμα του ενδιαφέροντός τους προς την Ιουλιανή. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση του ρήματος *καταψύχω* και η, ίσως όχι τυχαία, τοποθέτηση του καταδέσμου σε ένα πηγάδι.

Το ίδιο κίνητρο, δηλ. η ψυχρότητα της σχέσης, φαίνεται ότι υποκινεί και το συγγραφέα του καταδέσμου IL 952, μόνο που στην περίπτωση αυτή στόχος γίνεται η ίδια η Ιουλιανή και ο εραστής της Πολύνεικος. Οι δύο κατάδεσμοι της Αρχαίας Αγοράς αποτελούν παραδείγματα συμπαθητικής μαγείας, καθώς γίνεται χρήση της φόρμουλας *όμοια ομοίοις*. Η διάλυση δηλαδή της σχέσης των δύο μερών επιτυγχάνεται με τον παραλληλισμό δύο πράξεων: «ως ταύτα τα ονόματα ψύχεται, ούτως και Λεωσθένου και Πείου ψυχέσθω τα ονόματα επί Ιουλιανή».

Εικόνα 7: Μολύβδινος κατάδεσμος (3^{ος} αι. μ.Χ.)

Και στους δύο καταδέσμους η επίκληση αρχίζει με το ρυθμικό, επαναλαμβανόμενο και ακατάληπτο λόγο των πολυσύλλαβων *Βωρφωρβα-βαρφορβαβαρφορβαβαρφο.....* χαρακτηριστικό των μαγικών κειμένων και απευθύνεται στον αιγυπτιακό θεό Σηθ-Τυφώνα, θεότητα ιδιαίτερα αγαπητή στα μαγικά κείμενα της εποχής. Από τον Πλούταρχο χαρακτηρίζεται ως αυτός που προκαλεί τη φρικτή ζέστη, την ξηρασία, τους σεισμούς, τις καταιγίδες και γενικά τις κακές δυνάμεις της φύσης. Μάλιστα, στους καταδέσμους από την Αρχαία Αγορά δηλώνεται το νέο όνομα του Σηθ Βεπτu(τ) ή Βεπτu(τ). Στα κείμενα των πινακίδων των ύστερων χρόνων, όπως αυτών της Αγοράς, συναντάμε μαγικά ονόματα με μείξη αιγυπτιακών και εβραϊκών στοιχείων, σύμφωνα με το πνεύμα του συγκρητισμού που χαρακτηρίζει την εποχή.

Εικόνα 8: Πήλινος δίσκος με τη θεά Εκάτη-Αρτέμιδα (3^{ος} αι. μ.Χ.)

Ο πήλινος δίσκος του 3^{ου} αι. μ.Χ. με αρ. ευρ. T 3637 (εικ. 8) βρέθηκε σε πηγάδι κοντά σε σταυροδρόμι στην Αρχαία Αγορά και φέρει απεικόνιση της χθόνιας θεάς Εκάτης-Αρτέμιδος. Η τρίμορφη Εκάτη (εικ. 3), φύλακας των σταυροδρομιών, εικονίζεται πεπλοφόρος με τρία χέρια σε κάθε πλευρά. Η θεά κρατά δάδα, μαστίγιο και τόξο με βέλος, πλαισιώνεται από ημισέληνο και αστέρι και συνοδεύεται από ένα ελάφι και ένα σκύλο. Το τόξο, το βέλος, το ελάφι και η ημισέληνος ήταν σύμβολα της θεάς Αρτέμιδος. Ο τύπος αυτός της «Αρτέμιδος-Εκάτης» αναφέρεται από

τον Αισχύλο και συνηθίζεται σε μαγικούς σφραγιδόλιθους του 2^{ου} -3^{ου} αι. μ.Χ. Ο δίσκος εικάζεται ότι προέρχεται από ιερό της Εκάτης κοντινό με το σημείο εύρεσης, ή από κάποια οικία της περιοχής, όπου θα ήταν αναρτημένος για να απομακρύνει κάθε κακό.

ΦΥΛΑΚΤΑ

Τα φυλακτά-περίαπτα προστάτευαν τον κάτοχό τους από τις κακόβουλες ενέργειες των άλλων, την πιθανή ασθένεια, την κακοτυχία και το άγνωστο μέλλον. Επιπροσθέτως, μέσω της συμπαθητικής μαγείας, όποιος τα φορούσε ενίσχυε τη δύναμή του. Ήταν κατασκευασμένα συνήθως από πολύτιμους λίθους ή μέταλλα, υαλόμαζα, φαγεντιανή κ.ά.

Εικόνα 9: Γυναικεία κεφαλή - φυλακτό

Το γυάλινο μικροσκοπικό πλακίδιο με **αρ. ευρ. G 53** από την Αρχαία Αγορά ταυτίζεται με φυλακτό (**εικ. 9**). Στις δύο πλευρές του απεικονίζεται ανάγλυφη γυναικεία κεφαλή κατενώπιον με λεπτά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά και πυκνές μάζες βοστρύχων γύρω από το πρόσωπο. Στο λαιμό φορά διπλό περιδέραιο. Το φυλακτό προέρχεται από το εσωτερικό γεωμετρικού φρέατος και είναι πιθανότατα εισηγμένο από την Ανατολή.

Το φυλακτό από φαγεντιανή με **αρ. ευρ. G 62** από τη νότια κλιτύ του Αγοραίου Κολωνού (**εικ. 10**) αποτελεί ομοίωμα του ψυχοπομπού θεού της Αιγύπτου Άνουβι, φύλακα των νεκρών. Χρονολογείται στον 3^ο αι. π.Χ. και δηλώνει την ανάγκη του ανθρώπου για προστασία και φύλαξη, όχι μόνο στον κόσμο των ζωντανών, αλλά και των νεκρών. Ο Άνουβις, γιός της Ίσιδας και του Όσιρι, συνόδευε τις ψυχές των νεκρών στον Κάτω Κόσμο προστατεύοντάς τες από επικείμενους κινδύνους του ταξιδιού και συμβάλλοντας έτσι στην επιδιωκόμενη αιώνια ευδαιμονία τους. Η υαλόμαζα και η φαγεντιανή ήταν υλικά που σήμαιναν ζωή και αναγέννηση, εξαιτίας της μετατροπής και της αλλαγής της αρχικής άμορφης μάζας τους.

Εικόνα 10: Φυλακτό με τη μορφή του θεού Άνουβι (3^{ος} αι. π.Χ.)

Διάφορα αντικείμενα της καθημερινής ζωής που βρέθηκαν στις

ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς είχαν, εκτός από χρηστικό ρόλο, αποτροπαϊκό και ωφέλιμο χαρακτήρα, όπως τα αγγεία που φέρουν στο διάκοσμό τους ζεύγος γραπτών οφθαλμών (παραπέμπουν στο νεοελληνικό «μάτι») αλλά και τα πλαστικά λυχνάρια με μορφή της παιδικής θεότητας του Τελεσφόρου του 2^{ου} αι. - 3^{ου} αι. μ.Χ. (**εικ. 11**). Τα λυχνάρια αυτά θεωρείτο ότι προστάτευαν από την αρρώστια, φόβιζαν τα κακά πνεύματα με τη δύναμη του φωτός που υπερνικά το σκοτάδι και εκπλήρωναν το σκοπό του θεού, όπως δηλώνει και το όνομά του, Τελεσφόρος. Σε μερικά από αυτά ο μυκτήρας είχε μορφή υπερ-

Εικόνα 11: Πλαστικός λύχνος με τη μορφή του Τελεσφόρου (2^{ος}-3^{ος} αι. μ.Χ.)

μεγέθους φαλλού που συμβόλιζε τη ζωή, για αυτό ο θεός χαρακτηριζόταν και Ζωοφόρος.

Φυλακτά για καλή τύχη αποτελούσαν τα περίαπτα σε σχήμα μηνίσκου, όπως αυτά που διακρίνουμε στο λαιμό των πλαστικών αγγείων με μορφή παιδικών κεφαλών από την Αθηναϊκή Αγορά (**εικ. 12**), που χρονολογούνται στη Ρωμαϊκή περίοδο.

Μία άλλη κατηγορία αποτροπαϊκών αντικειμένων – φυλακτών αποτελούσαν **οι μαγικοί σφραγιδόλιθοι**, οι «γνωστικοί λίθοι» της Ρωμαϊκής περιόδου, από ημιπολύτιμους λίθους (ίασπη, αιματίτη, κορναλίνη, πράσινο χαλαζία κ.ά.) που συνδέονταν με τους πλανήτες και τις θεότητες.

Εικόνα 12: Πλαστικό αγγείο με μορφή παιδικής κεφαλής (Ρωμαϊκή εποχή)

Άγνωστες μορφές θεοτήτων, δαιμόνων και μαγικά λόγια-προσευχές με ακολουθίες φωνηέντων για υγεία, καλοτυχία, επιτυχία και μακροζωία χαράσσονταν στο λίθο στην Ελληνική γλώσσα με παραφθορές Αιγυπτιακών, Εβραϊκών και Αραμαϊκών ονομάτων εκφράζοντας τις ενοθεϊστικές τάσεις της ύστερης αρχαιότητας. Η ενεργοποίηση των μαγικών αυτών λίθων εξασφαλιζόταν με μια τελετουργία φόρτισης με μαγική δύναμη από έναν ειδικό επί του θέματος της μαγείας.

Εικόνα 13: Μαγικός σφραγιδόλιθος (Ρωμαϊκή εποχή)

Στο μαγικό λίθο από την Αρχαία Αγορά με **αρ. ευρ. J 3** παριστάνεται στη μια όψη πτηνοκέφαλος δαίμονας με φιδίσια πόδια, ανθρώπινο θωρακοφόρο κορμό και αστρικά σύμβολα (**εικ. 4, 13**). Η μορφή κρατά μαστίγιο και μεγάλη ασπίδα με το όνομα του εβραϊκού θεού ΙΑΩ και μονογράμματα που αντιστοιχούν στις θεότητες Μίθρας, Ήλιος, Σελήνη, Ζεус και Νίκη. Εικάζεται ότι πρόκειται για το θεό Ήλιο, κυρίαρχη μορφή στη θεολογική σκέψη της εποχής.

Στην άλλη όψη παριστάνεται ο αιγυπτιακός θεός Αρποκράτης με επιγραφές ονομάτων, όπως Αβρασάξ, Ιάω, Σαβαώθ, Αδωναίε, Ιαχβέ κ.ά.

Ο σφραγιδόλιθος με **αρ. ευρ. J 138** φέρει παράσταση της Αναδυομένης Αφροδίτης με Έρωτα και τη μυστική επωνυμία Αρωρίφρασις-Ιάω στην πίσω όψη. Η παράσταση αυτή αποτελεί έναν ακόμη δημοφιλή εικονογραφικό τύπο της εποχής στην υπηρεσία φύλαξης του φέροντος (**εικ. 14**).

Εικόνα 14: Μαγικός σφραγιδόλιθος (Ρωμαϊκή εποχή)

Εξωκοσμικός και συμβολικός είναι και ο χαρακτήρας της παράστασης με μυθικές δαιμονικές μορφές του σφραγιδόλιθου από δαχτυλίδι με **αρ. ευρ. J 110** (**εικ. 15**).

Εικόνα 15: Μαγικός σφραγιδόλιθος (Ρωμαϊκή εποχή)

Από τα παραπάνω ευρήματα φαίνεται ότι τα μάγια, τα δεσίματα, οι γοητείες, οι φαρμακείες, οι καθαρμοί και τα φυλακτά δεν ήταν άγνωστα στην Αθήνα, ήδη από τον 5^ο αι. π.Χ., αν και ο πνευματικός κόσμος της εποχής καταδίκαιζε την ενασχόληση με τη μαγεία ως δεισιδαιμονία, σκοταδισμό, αγυρτεία και ξεπεσμό της θρησκευτικής πίστης. Οι μυημένοι στις πρακτικές αυτές επικρίνονταν από τους εκφραστές του Ορθού Λόγου, καθώς η μαγεία, χρησιμοποιώντας μη ορθολογιστικές μεθόδους, υπερέβαινε το νόμο και τους θεσμούς και συνεπώς, αντιτίθετο στα ιδανικά της δημοκρατικής Αθήνας.

Βασική βιβλιογραφία

- 1) Αβαγιανού Α. (επιστ. επιμέλεια), *Η μαγεία στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 2008.
- 2) Graf F., *Η Μαγεία στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα* (μετάφρ. Γ. Μυλωνόπουλος), 1998.
- 3) Jordan D. R., *Defixiones from the Athenian Agora*, *Hesperia* 54 (1985), 205-255.
- 4) «Μαγεία: Ελληνική Αρχαιότητα», περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 70, Αθήνα 1999.
- 5) Βακαλούδη Α., *Η εξέλιξη της μαγείας από την αρχαιότητα έως τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες*, Αθήνα 2001.
- 6) Χριστίδης Α.Φ.-Jordan D. R. (επιστ. Επιμέλεια), *Γλώσσα και Μαγεία. Κείμενα από την αρχαιότητα*, Αθήνα 1997.
- 7) Elderkin G.W., *A Gnostic Amulet*, *Hesperia* 2 (1933), 475-9.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. ΕΥΡΩΠΗ, ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.

.....Εξάλλου αγύρτες και μάντεις πηγαίνοντας
στ' αρχοντικά των πλουσίων, τους πείθουν
πως έχουν από τους θεούς κάποια δύναμη,
που την παίρνουν με θυσίες και γητέματα, να
θεραπεύουν κάθε άδικη πράξη που έκαναν
αυτοί οι πλούσιοι ή οι πρόγονοί τους, με
διασκεδάσεις και γιορτές και αν θέλει κανείς
τους να τιμωρήσει κανένα εχθρό του, με
μικρή δαπάνη μπορούν να βλάψουν τον ίδιο
τον δίκαιο και τον άδικο με κάτι γητέ-
ματα και αμποδέματα, γιατί καθώς λένε,
κατορθώνουν να πείθουν τους θεούς να τους
εξυπηρετούν...

Πλάτωνος, Πολιτεία Β 364 b,c

Χώρος εκδηλώσεων

Αρχαία Αγορά - Στοά Αττάλου

Πληροφορίες

210 3210185, 210 3210180

Συντελεστές

Κείμενα: Ε. Ρώσσιου, Κ. Τσόγκα (αρχαιολόγοι Α΄ ΕΠΚΑ)

Επιμέλεια κειμένων: Ν. Σαραγά (αρχαιολόγος Α΄ ΕΠΚΑ)

Φωτογράφιση: Ε. Μπαρδάνη (φωτογράφος)

Γραφικά: Ν. Σαρρής (γραφίστας)

